

83

სკიპონ გეზა

(4793) 9,15"
5.30

(1557—1600)

დავ. კარაჭაშვილისა

К62.830
2
45497

~~საქართველოს რევოლუციური ისტორიის მუზეუმი~~
~~МУЗЕЙ РЕВОЛЮЦИИ ГРУЗИИ~~

გამოცემული

ზ. კიკინაძისაგან

~~საქართველოს რევოლუციური ისტორიის მუზეუმი~~
БИБЛИОТЕКА
ИМЯ ГРИ ЦЕ ВКЛ (6)

ტვილისი

სტამბა მ. შარაძისა და აშხან. ნიკოლ. ჭეზა, 21.
Типография М. Шарадзе и Ко Ник. ул. № 21.
1894

საქართველოს
კანონმდებლის
პროცესული
ბიბლიოთეკა

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 14 го Февраля 1894 г.

საქართველოს
 ეროვნული
 ბიბლიოთეკა

სვიმონ მეფე

(1557—1600)

I

მას აქედ, რაც საქართველო განაწილდა სამს სამეფოდ და ხუთს სამთავროდ, ეს ქვეყანა სადავო ლუკმად შეიქნა ოსმალეთსა და სპარსეთს შუა. 1556 წ. ¹⁾ ამ ორთა სახელმწიფოთ, ხანგრძლივის დავის შემდეგ, შეკრეს ზავი, რომლის ძალითაც საქართველოს აღმოსავლეთი ნაწილი—ქართლი, კახეთი და სამცხე დაიჩემა სპარსეთმა, დასავლეთი ნაწილი—იმერეთი, გურია, ოდიში და აბხაზეთი—ოსმალეთმა.

მაშინ ქართლში მეფობდა ლუარსაბ I, კახეთში ლევან I, იმერეთში გიორგი II, სამცხეში მთავრობდა ყვარყვარე ათაბაგი, ოდიშში—ლევან დადიანი, გურიაში—როსტომ გურიელი. ამისთანა დროს, როდესაც მტრებმა ჩვენი ქვეყანა გაინაწილეს, ჩვენი მეფენი და მთავრები ერთმანეთში უთანხმოდ ცხოვ-

¹⁾ ისკანდერ მუნჯი ამ წლის მაგიერ უჩვენებს 1553 წ. (იხ. Histoire de la Géorgie t II, l. I, p. 450)

რომ უსაცილოდ ჩვენ გავიმარჯვებთ და ყიზილბაშ-
ნი გაიქცევიან; ამ ომში მე მომკლავენ და ჩემს მკვლე-
ლსაც ქართველები მოჰკლავენო“. მერე სვიმონს მო-
ჰკიდა ხელი და სთქვა: „ხელმწიფოება ამისთვის მიმი-
ცემია და კიდევ ღირსია“. დანარჩენს ორს შვილს
მიუბრუნდა და უთხრა: „თქვენც უფროსს ძმას დაე-
მორჩილენით“. ყველანი მივიდნენ სვიმონთან და ხე-
ლზე აკოცეს; კათალიკოზმა აკურთხა. ლუარსაბმა
ურჩია ქართველებს, რომ მის სიკვდილით არ მოშ-
ლილიყვენ და სპარსების გალახვის შემდეგ მცხეთას
მიესვენებინათ მისი გვამი და დაემარხათ. ამის გაგო-
ნებაზედ ყველანი ატირდნენ და მოახსენეს მეფეს:
„რადგან მაგისტანა სიზმარი გინახავს, ამ გზობით
მტერს ნუ შევებმით და უკუ ვეცალნოთო“. ეს სი-
ტყვა, მათიანის თქმით, მეფემ შორს დაიჭირა და ასე
უპასუხა: «დღეს აქნობამდის ხონთქარსა და ყაენს
ზურგი არ შევაქციე, რით იქნების, რომ ახლა ერთს
ყაჯარს²⁾ პირი დავარიდოვო».

შაჰ-ვერდი ზიად-ოღლი რომ ქართველებს მიუ-
ახლოვდა, ლუარსაბმა ჯარს სვიმონი უთავა. სვიმო-
ნი გაუძღვა ჯარს სპარსების წინაამდევ, ლუარსაბი-
კი, რომელსაც თან ახლდნენ კათალიკოზი, ეპისკო-
პოზები და რამდენიმე მოხუცებული თავადი, უკან
დადგა. სვიმონმა თავის ჯარის ერთი ნაწილი დამა-

²⁾ ზიად-ოღლი ყაჯარის ტომისა იყო.

ლა საფარში, ხოლო დანარჩენით შეებრძოლა სპარსელებს. ბრძოლა რომ გაცხარდა, ქართველებმა დაიხიეს უკან, ვითომ შეშინებულებმა. გულ-მოცემული სპარსები დაედევნენ ქართველებს. დევნის დროს სპარსელები ერთს ალაგს უცებ შეჩერდნენ, რადგან მოულოდნელიად დაეცა ჩასაფრებული ქართველი ჯარი³). ახლა სპარსელებმა იბრუნეს პირი, უწყესოდ გაიფანტენ და აქეთ-იქით გაიქცენ. სვიმონი დაედევნა შაჰ ვერდის და სრულიად ამოუწყვიტა ჯარი⁴). თვით შაჰ ვერდიმ გაქცევა მოასწრო. სვიმონი რომ მტერს სდევნიდა, სპარსელების ერთი ნაწილი მაჰმად-სულთანის წინამძღოლობით შეიმალა ტყეში და სცდილობდა შეუნიშნავად გაპარვას. ტყეში სიარულის დროს მაჰმად-სულთანმა შენიშნა ერთს მალლობს ადგილზე⁵) ლუარსაბ მეფე მცირეოდენის მისის მხლებლებით, რომელთაც შეადგენდნენ ეპისკოპოსები და მოხუცებული ერის კაცნი. მაჰმად-სულთანმა მოინდომა, ესარგებლა ამ შეხვედრით და, მეფის მხლებლების სიცოტავით წაქეზებულმა, შეუტია მტერს. მეფე და მასთან მყოფნი მამაცურად დაუხვდნენ სპარსებს. თავ-გამომეტებით მებრძოლმა ქართველებმა დაამარცხეს ბევრად მომეტებული სპარსები და გაა-

³) სვიმონის მაგიერ მუნჯი ლუარსაბს ასახელებს. (იხილ. Hist. de la Géor. t. II, l. I, p. 452).

⁴) იქვე.

⁵) იქვე.

ქციეს. ლუარსაბს ბრძოლაში დაემტვრა ყველა იარაღი. ამის მიუხედავად გაქცეულს მაჰმად-სულთანს უკან გამოედევნა, დააძგერა თავისი ცხენი მისს ცხენს და ცხენიანად ძირს დასცა. მას შემდეგ სხვებს გამოედევნა და ცხენის ძგერებით იბრძოდა. ამ დევნაში ლუარსაბს აკი უკანასკნელი იარაღიც წაუხდა! მის ცხენს ფეხი მიწის ნასკდომში ჩაუვარდა და მეფეც ცხენიანად წაიქცა. ამის დამნახავი ერთი სპარსი, სახელად ზაქირი, მივარდა მეფეს და მახვილი დასცა. ლუარსაბს მიეშველნენ მხლებლები, გამოედევნენ ზაქირს და მოჰკლეს ისიც და ბევრი სხვებიც⁶⁾). სვიმონმა მამის დაქრა რომ გაიგო, მტრების დევნას თავი ანება და დაბრუნდა მამასთან. მის და ყველა ქართველების მწუხარება გაუზომელი იყო. ლუარსაბმა ცოტა ხანი იცოცხლა, რადგან ქრილობა სასიკვდილო გამოდგა. მისი გვამი წამოასვენეს მცხეთას და სვეტიცხოვლის საყდარში დაასაფლავეს 1557 წ.⁷⁾

II

ლუარსაბის დასაფლავების შემდეგ სვიმონი მეფედ ეკურთხა მცხეთაში 20 წლისა. ახალგაზდა მე-

⁶⁾ იქვე.

⁷⁾ ბროსეს მოწმობით ორი დოკუმენტი იპოვება, რომელთაგან ერთი უჩვენებს 1558 წ. სვიმონის მეფობის მეორე ინ-

ფე ხასიათით და თვისებით ძალიან ჰგავდა თავის მამას: მამასავით მხნე, გამბედავი მეომარი და დამოუკიდებლობის მოყვარული იყო. ამიტომაც ახალის მეფობით ქართლის პოლიტიკა სრულებითაც არ შეცვლილა. სპარსელების გაძევება და ქვეყნის გათავისუფლება იყო სვიმონის აზრიცა. სვიმონი შეუდგა სპარსთაგან დაჭერილის ციხე-სიმაგრეების დაბრუნებას და ცოტა ხანში დაიჭირა გორის ციხე და სხვა ადგილები. მხოლოდ ტფილისის აღება ვერ მოახერხა, რადგან სპარსებს ძალიანა ჰქონდათ გამაგრებული. როგორც ლუარსაბის დროს, ახლაც გორი იყო სამეფო ტახტის სამყოფად.

სპარსების ქართლითგან გაძევებაში სვიმონს თანაშემწედ ჰყავდა არჩილ მუხრან-ბატონიშვილი, რომელიც ხშირად ესმოდა ტფილისს და არბევდა მის გარემო მყოფს სპარსების მორჩილს ადგილებს. საუბედუროდ ეს მხნე შემწე მალე მოაშორეს სვიმონს. ერთხელ ტფილისითგან გამოვიდნენ სპარსები და დევცენ არჩილს საფურცლემი, არჩილი ბრძოლაში იძლია, შეიპყრეს სპარსებმა და ტყვედ გაგზანეს ყაენთან (1560 წ.).

ამისთანა შემწის დაკარგვამ სვიმონი არ გააჩერა

დიკტიონს, მეორე — 9 თიბათვეს 1566 წ. იმავე მეფობის მეცხრე ინდიკტიონს (იხ. H. de la Géor. t. II, l. I, p. 350). ამის მიხედვით უნდა დავასკვნათ, რომ სვიმონი გამეფებულია 1557 წელს 9 თიბათვის შემდეგ.

და უფრო მხნედ შეუდგა სპარსების ქართლითგან გა-
ძევებას. 1561 წ. სვიმონმა ტფილისის ასაღებად შე-
მწეობა სთხოვა კახეთის მეფეს ლევანს, რომლის ასუ-
ლი ნესტან-დარეჯანი მან შეირთო ცოლად 1559
წ. კახელების ცდაში სვიმონი თავის ჯარით დადგა
ციხედიდში (ძეგვში). ეს ამბავი რომ შეიტყო განჯის
ბეგლარ-ბეგმა შაჰ-ვერდი ზიად-ოღლიმ, იმანაც შეჰ-
კრიბა არეზის წყლის გამოღმა ლაშქარი და წამოვი-
და ქართლში. სვიმონთან მივიდა კახეთის ჯარით მი-
სი ცოლის ძმა გიორგი ბატონიშვილი. შაჰ-ვერდი
ზიად-ოღლიმ-კი სპარსეთის ჯარით განჯითგან გამო-
იარა ქართლის აოხრებული და უშენო ადგილები
(ხუნანი, ღვინჭრობი და ვაშლოვანი) და ისე შევი-
და ტფილისს, რომ სვიმონმა ვერ გაიგო. ქართველე-
ბმა ციხედიდში ხანდაგი გათხარეს და იქ დაბანაკ-
დნენ. დიდ-მარხვის მიწირული იყო და აღდგომაც
დგებოდა. სვიმონს ბ ქართველებს უნდოდათ, ეს დღე-
სასწაული მოსვენებით გადაეხადათ. დევის-ნამუხლარ-
ში ყარაულები დააყენეს, რომ სპარსელების მოძრაო-
ბისთვის თვალ-ყური ედევნებინათ. აღდგომა ღამეს ყვე-
ლა ყალბურები წირვის მოსასმენად ავიდნენ მუხათგვერ-
დში და გზა უყურადღებოდ დასტოვეს. შაჰ-ვერდიმ
ამით ისარგებლა და იმავე ღამეს ტფილისითგან ცი-
ხედიდს მიუძღვა სპარსებს, ხანდაგი მიწით ამოავსე-
ბინა და ზედ აღდგომა დილას დაეცა ქართველებს.
სვიმონმა საჩქაროდ გააწყო ჯარი საომრად. სპარსე-

ბის მოწინავესა და ქართველთ ლაშქარს შორის გაცხარებული ომი შეიქნა. ქართველები ომობდნენ საშინელის თავ-გამომეტებით და მრავალი სპარსი დახოცეს. განჯის ბეგლარ-ბეგმა რომ ასეთის თავ-გამომეტებით მებრძოლნი დაინახა ქართველები, მიუბრუნდა თავის ჯარს და უთხრა: „გზა შორს გვაქვს, რომ გავიქცეთ: ვერსად გავატანთ, უკან დაგვეწვიან და დაგვხოცენ; მუხანათობით სიკვდილს ისევ ვამჯობინოთ, რომ ძალმიცემით ომში შევაკვდეთ“. ესა-სთქვა და შუაგულის ჯარით ჩაერია ომში თვით შაჰ-ვერდი. ორისავე მხრით ბრძოლა უფრო გაცხოველდა. სპარსები მეტნი იხოცებოდნენ და კინალამ უკან არ დაიწიეს. მაგრამ ამ დროს უცებ გაისმა ქართველებში: გიორგი ბატონიშვილი მოკვდაო! კახელებმა ტირილი იწყეს, ომს აღარ დასდიეს, გამოიტაცეს ბატონიშვილის გვამი საომრითგან და ბრძოლას თავი ანებეს. ამ ამბავზედ სპარსელები გამხნევდნენ, შეუტიეს ქართველებს და გააქციეს. ამ ომში ბევრი სპარსი გაწყდა, აგრეთვე ბევრი, თუმცა იმდენი-კი არა, ქართველები დაიხოცნენ (სხვათა შორის ცხრა ამილახვრის გვარისა იქმნა მოკლული) შაჰ-ვერდი-სულთანი იმავე ღამეს ტფილისს დაბრუნდა. მოკლული ბატონიშვილი გიორგი კახეთს წაასვენეს, სვიმონ მეფე თავის ლაშქრით გორს დაბრუნდა.

სპარსების დრო-გამოშვებითმა შემოსევამ, მათთან უთანასწორო ბრძოლამ და ამ ბრძოლა-შემოსე-

ვის შედეგად მოყოლილმა ქვეყნის აოხრებამ ბევრს ქართველს გაუტეხა გული და სასოება წარუკვეთა. გულ-გატეხილი და სასოწარკვეთილი ქართველები მზად იყვნენ ქვეყნის დამოუკიდებლობა შეეწირათ მშვიდობიანობისთვის, ამიტომ არ მოსწონდათ სვიმონ მეფის პოლიტიკა, რომელიც თავის მამის მსგავსად სპარსების ხელმწიფების წინააღმდეგი იყო. თავიანთ სურვილის შესასრულებლად იმათ ჩააგონეს სვიმონის ძმას დავითს, რომ სპარსეთისათვის მორჩილება გამოეცხადებინა, ამ ნაირად ქართლის ტახტი ეშოვა და ქართლში მშვიდობიანობა ჩამოეგდო სპარსებთან მორიგებით. დავითის ამ ნაირის მრჩეველთა შორის ერია უმეტესი ნაწილი ბარათაშვილთა და სხვა სომხეთის თავადთა, რომელნიც, როგორც მოსაზღვრე მცხოვრებლები, ყველაზედ მეტად ზარალობდნენ სპარსების შემოსევისაგან და მაშასადამე ყველაზე მეტად უნდა ყოფილიყვნენ მოწადინებულნი მშვიდობიანობას, თუნდაც მორჩილებით ნაყიდსა. დავითი მოიხიბლა მომავალის მეფობის იმედით, მიიღო ამ ნაირი რჩევა და ციხედიდის ბრძოლის შემდეგ წავიდა თავის მომხრე თავად-აზნაურებით ყაენთან ყაზმინს ერთგულებისა და მორჩილების გამოსაცხადებლად.

ყაენს იამა სვიმონის ძმის მორჩილება და პატივსაცემლად ყველა მის კარზე მყოფი ბეგლარება წინ მიაგება. მეჯლისი გაუმართა და თავის სიახლოვეს

დაისვა. მასთან მისული თავადებიც მეჯლისში დასხეს. დავითს მოეპყრენ როგორც ხელმწიფეს: ქვეშ საფენი გაუშალეს და ღორი დაუგეს, ყაენის წინადადებით ცოტა ხანს უკან გამაჰმადიანდა დავითი, გამაჰმადიანდენ აგრეთვე მისი მხლებელი თავად-აზნაურნი. ამისთანა ერთგულობისთვის ყაენმა იშვილადავითი, მისცა ქართლის მეფობა და აჩუქა 2,000 თუმანი, კაბა, სარტყელი, სიასამურის ტყავი, თაჯი, ხმალი, ხანჯალი, მარგალიტის საბუხარი, ოქროთი დაკაზმული ცხენი, ოქროს სურა და თასი. ყაენმა აგრეთვე დაურიგა ქართველს თავადებს და აზნაურებს სახარჯო ფული, ხალათი, ცხენი და იარაღი. მატინანის თქმით, რაც დავითსა და მასთან მისულს თავად-აზნაურებს მიეცათ, სულ 9,000 თუმნისა იყო. ამის შემდეგ დავითი წამოვიდა სპარსების ჯარით, შემოვიდა ტფილისს და დაჯდა მეფედ (1566 წ.*). დავითს დაემორჩილა მარტო ტფილისი და სომხეთ-საბარათიანო. დანარჩენი ქართლი არ დაემორჩილა და

*) ნამდვილად არ ვიცით წელი არც დავითის სპარსეთს წასვლისა, არც ქართლს დაბრუნებისა. ქ. ც. და ისკ. მუნჯიც დავითის წასვლას ციხედიდის ომი შემდეგ მოიხსენებენ: „იხილა რა ძმამან მეფის სვიმონი ამან დავით სპარსთაგან ძლევა ესე, წავიდა სპარსეთად... და მივიდა წინაშე ყაენისა“ (ქ. ც. ტ. II, გვ. 26). „ამ ამბების შემდეგ დავით ლუარსაბის ძე, განუდგათავის ძმას, წავიდა შაჰის კარს, თავი დაუკრა შაჰს ყაზმინის ქალაქში და გამუსულმანდა“ (იხ. H. d.G. Moundji გვ. 454).

სვიმონის მხარეზე იყო. მართალია, დავითი გაამეფეს სპარსელებმა, მაგრამ სახელის მეტი მეფისა მისთვის არა მიუციათ-რა. ყაენის ბრძანებით ყოველს წელიწადს თითო ნაწილის ხანი ინიშნებოდა ტფილისის ციხის მცველად თავის ჯარით და ეს მორიგი ხანი იყო ნამდვილი მმართველი: უიმისოდ დავითი ვერას იქმოდა.

ამ ნაირად ქართლი ორს სამეფოდ გაიყო. სვიმონს ახლა სპარსელების გარდა უნდა თავის ძმასა და მის მომხრე ქართველებთან ებრძოლა. ძნელი იყო ეს ბრძოლა, მაგრამ სვიმონი არ შედრკა და თავისეზურის მხნეობით შეუდგა საქმეს. ერთის მხრით ესეოდა და არბევდა გამდგარს სომხით-საბარათიანოს, მეორე მხრით ცდილობდა ტფილისის აღებას. 1567 წ.⁸⁾ სვიმონმა შეჰყარა ბლომად ქვეითი და ცხენოსანი ჯარი, გაემართა ტფილისის ასაღებად და გაჩერდა დიღომს. დაუთ-ხანმაც (ასე ეძახდენ დავითს მაჰმადიანობის მიღების შემდეგ) შეკრიბა ჯარი, გამოვიდა ტფილისით და მივიდა დიღომს. დავითს ჰყავდა სპარსების ჯარიც, რომელსაც სარდლობდა იბრაჰიმ-ხალიფა ყარამანლუ. დიღომში გაიმართა ბრძოლა სვიმონისა და დავითის ჯარებს შორის. სვიმონის ჯარი მომეტებული იყო დავითისაზე. დავითი დამარცხდა და გაიქცა თავის ჯარით, რომელმაც ორი ათა-

⁸⁾ იხ. H. d. G. Moundji გვ. 454.

სამდე კაცი დაკარგა. მხოლოდ სპარსთა სარდალი იბრაჰიმ-ხალიფა არ გაჰყვა დავითს, თავის ჯარით თავ-ხედად შეესია სვიმონის ჯარის შუაგულში და იწყობოლა თავ გამომეტებით⁹⁾). ქართველებმა მოჰკლეს იბრაჰიმ-ხალიფა და მისი ჯარიც სრულებით ამოხოცეს, თუმცა თითონაც ბევრი ნავენები მოუვიდათ თავ-გადადებულის იბრაჰიმისაგან.

დავითმა მომხდარი ამბავი ყაენს შეატყობინა და შემწეობა თხოვა. ყაენის ბძანებით დავითს მოეშველა ჰასან-ბეგ ყარამანლუ ახალის ჯარით. დავით და ჰასან-ბეგ თავიანთ ჯარებით გაემართენ სვიმონის წინააღმდეგ, რომელიც ისევ დილომში იდგა. მოხდა ძლიერი ბრძოლა. დავითის ჯარში ორჯელ მეტი გაწყდა, ვიდრე სვიმონისაში. დავითი კიდევ იძულებული გახდა გაქცეულიყო ტფილისის ციხეში. მისი ჯარი სვიმონმა ზოგი გასწყვიტა და ზოგი შეიპყრა. მერე მიადგა ტფილისის ციხეს. ეგონა მოქალაქენი მე მომიდგებიანო, მაგრამ ისინი ყაენის შიშით არ მიემხრენ, ცოლ-შვილით ციხეში შევიდნენ და იქიდგან შექნეს თოფებისა და ზარბაზნების სროლა. რამდენიმე კაცი კიდევ დაუხოცეს სვიმონს. აგრეთვე ტყუილი გამოდგა სვიმონის ცდა, რომ ბარათა-შვილები მოემხრო.

ამ დამარცხების შემდეგ დავითმა გაუგზანა კა-

⁹⁾ იქვე.

ცი ყაენის ამირ-სპასალარს, უსეინ-ბეგს, აუწყა თავის შეწყუბება და შემწეობა ითხოვა მისგან. მაშინ უსეინ-ბეგ წამოვიდა ჯარით და ღამე შევიდა ტფილისის ციხეში, ისე რომ სვიმონმა ვერ გაიგო. როცა მისი მოსვლა შეიტყო, სვიმონმა ანება ტფილისს თავი და ავიდა სამადლოზე.

1568 წ. დავითი გამოვიდა ტფილისით და მივიდა სამადლოს. აქ შეებრძოლენ ერთმანერთს მოწინააღმდეგე ძმები. დავითი დამარცხდა, ქართველებმა ბევრი სპარსები დახოცეს და შეიპყრეს. გაქცეულები ტფილისის ციხეში შეიხვეწენ. სვიმონი მიადგა ციხეს და ცდილობდა აეღო, მაგრამ ვერ მოახერხა და გორს დაბრუნდა. დავითმა კიდევ აცნობა ყაენს და სთხოვა შემწეობა.

შაჰ-თამაზმა მისწერა შაჰ-ვერდი-სულთანს, შაჰის მმართველს და ყველა ყარაბაღისა და შემახის ბეკლარ-ბეგებს, რომ გამოეყვანათ სასყიდლით ლეკეთის შამხლები, შეეკრიბათ ყველა ემირები და ეშველათ დაუთ-ხანისთვის სვიმონის წინააღმდეგ. 1569 წ. განჯაში შეიკრიბა დიდძალი ჯარი. სვიმონ მეფე-მაც თავის მხრით შეკრიბა ჯარი და მოემზადა მტრის დასახვედრად. სპარსების ჯარი რომ ხუნანს მოვიდა, სვიმონი ჯარით დადგა ანჭუთისს. სპარსელები გაჩერდნენ ხუნანში და რჩევაში შევიდნენ, თუ რა გზით წასულიყვნენ. ამ დროს მათთან გამოცხადდა კახაბერ ყორღანაშვილი, შეატყობინა სპარსებს

მეფის გარემოება და დაჰპირდა გზის ჩვენებას. ამ მოლაპარაკების წინამძღოლობით სპარსელები წამოვიდნენ სვიმონისკენ და მოვიდნენ ფარცხისს. სვიმონიც თავის ჯარით მივიდა ფარცხისს და შეება სპარსელებს, თუმცა ესენი ათჯერ მეტნი იყვნენ ქართველებზე. ქართველებმა ისეთის თავ-განწირვით იწყეს ბრძოლა, რომ პირველსავე კვეთებაზედ სპარსელებს უკან დაახევინეს. ომით გატაცებული სვიმონი გამოეკიდა სპარსებს და ჩაერია მტრების გუნდში. ამ გაცხარებულს დევნაში მეფე გაშორდა თავის ჯარს. მაშინ ყორღანაშვილმა იცნო მეფე და შეატყობინა სპარსებს მისი ვინაობა. სპარსები შემოეხვიენ მეფეს. ერთმა შამხალ-სულთანის გულამმა, სახელად ჯემშიდმა, ¹⁰⁾ წაართვა სვიმონს ცხენი და სხვების დახმარებით დაატყვევა. ეს ამბავი ქართველებმა ვერ გაიგეს, იბრძოდნენ გაცხარებულნი და დახოცეს მრავალი მტერი. ხოლო როცა შეიტყეს, დამაშვრალები და იარაღ-გამოღეულები უკუ იქცნენ. დატყვევებული მეფე სვიმონ ტფილისს წაიყვანეს, ხოლო იქიდგან დიდის პატივით ყაენთან გაისტუმრეს.

III

მართალია, სვიმონ მეფის დატყვევების შემდეგ დავითს ტახტის მოცილე აღარ

¹⁰⁾ იქვე.

საქართველოს
საგარეო
მედიცინის
ინსტიტუტი

საქართველოს
საგარეო
მედიცინის
ინსტიტუტი

გიერთმა თავადებმა მაინც არ შეიწყნარეს მის მეფობა და თავნებობას მიჰყვეს ხელი, რის გამოც არეულობა ჩამოვარდა. მაგალითად, სიღამონ სიღამონიძემ არაგვის ხეობაში ამოწყვიტა თავადი ბაზლიძეები, დაიპყრა მათი მამული და გაბატონდა არაგვზე¹¹). დავითს არა ჰქონდა იმდენი ძალა და მხნეობა, რომ წესიერება დაემყარებინა. ტფილისში ყოფნის მაგიერ მომეტებულად ქვეშის ციხეში (სომხეთში) იდგა, სცხოვრობდა განცხრომით და ქვეყნის საქმეს არას დასდევდა. ელიზბარ ქვენაფლაველს დაემოყვრა და ქსნის ერისთავობა მისცა¹²).

სხვათა შორის დავითს არ დემორჩილა სპასპეტი საჩინო ბარათაშვილი, მატიანის თქმით, კაცი ფრიად კეთილი. ამ ბარათაშვილმა სამაგიერო გადაუხადა ლალატისთვის კახაბერ ყორღანაშვილს ამ ნაირად. ერთხელ კოჯრითგან მომავალს შეხვდა, შეიპყრა და გელიყარის კლდეზედ გადააგდო ამ სიტყვების მიძახებით: «უკეთუ კეთილ არს გაცემა ქვეყნისა და მეფისა, იხილე აწ შენცა». ამ შემთხვევამ მისცა საფუძველი ანდაზას: „ყორღანას ძე ქარაფინდა, ხელი ჰკრეს და გადაფრინდა».

სვიმონ მეფის ცოლი ნესტან-დარეჯან ძით გი-

11) აღწერა საქართველოს თავადთა და აზნაურთა გვართა, გვ. 7 და 72. „ივერია“.

12) რქვე.

ორგით კავთისხევში სცხოვრობდა სრულებით უპა-
ტიოდ. იმას გარდა, რომ მისი ქმარი ტყვედ იყო
წაყვანილი, სხვა უბედურებაც აუტყდა. ნესტან-და-
რეჯანს გადაემტერა კახეთის მეფე ალექსანდრე, რო-
მელიც გამეფდა 1574 წ. ლევან მეფის შემდეგ.
ალექსანდრე ლევანის უფროსი შვილი იყო და მა-
შასადამე ტახტიც მამის შემდეგ იმას ეკუთნოდა, მა-
გრამ რაკი ლევანს პირველი ცოლი, ალექსანდრეს
დედა, თინათინ გურიელის ასული თავდანებებული
ჰყავდა, მისგან ნაშობი შვილებიც ალექსანდრე და
იესე არ უყვარდა და მემკვიდრეობა მეორე ცოლი ა-
გან ნაყოლის შვილის ელიმირზონისთვის უნდოდა.
მართლაც, მიიცვალა თუ არა ლევანი, მეფედ გა-
მოცხადდა ელიმირზონი. ალექსანდრემ თავის მხრით
თავი გამოიღო და ისიც მეფედ ეკურთხა. კახელები
ორად გაიყვენ და გაიმართა ბრძოლა ალექსანდრე-
სა და ელიმირზონს შორის. ალექსანდრემ გაიმარჯვა,
დახოცა ელიმირზონი ძმებით და ძმისწულებით და
დაიჭირა ტახტი. ნახევარძმების სიძულილით მათი
დაც, სვიმონის ცოლი, ნესტან-დარეჯანიც შეიძუ-
ლა ალექსანდრემ. იმის ჩაგონებით 1575 წ. მისი
სიმამრი ბარძიმ ამილახვარი და ელიზბარ ქსნის ერის-
თავი მიუხტენ კავთისხევში ნესტან დარეჯანს, აიკლეს
მისი სარჩო-საქონელი და წაიღეს მეფისა და დედოფ-
ლის თითქმის ყოველივე საუნჯე. ამ ამბავმა დაჰბა-
და ანდაზა: „ვაი სვიმონ მეფის საქონელსაო“.

დატყვევებული სვიმონ ყაზმინს რომ მიიყვანეს, ყაენმა შაჰთამაზმა დიდის პატივით მიიღო და მრავალი საბოძვარიც მისცა. რამდენსამე ხანს სვიმონი ყაზმინს დარჩა. შაჰთამაზს უნდოდა მაჰმადიანობა მიეღებინებია, მაგრამ სვიმონმა გადაწყვეტილი უარი უთხრა. ამას შემდეგ ალამუტის ციხეში გაჰგზავნეს, სადაც დარჩა შაჰთამაზის სიკვდილამდე (1576 წ.).

შაჰთამაზის შემდეგ მის საყვარელმა შვილმა ჰაიდარმა დაიჭირა ტახტი, მაგრამ ბევრს ხანს არ დარჩენილა ყაენად: იმავე წელიწადს მოჰკლეს და შაჰად დასვეს მისი ძმა ისმაილი, რომელიც ყალყას ციხეში იყო გამომწყვდეული. შაჰ-ისმაილმა სვიმონი მოაყვანიდა ალამუტის ციხითგან და დაჰპირდა ქართლის მეფობის მიცემას, თუ მაჰმადიანობას მიიღებდა. ოლქარიუსის თქმით, სვიმონ მეფე რამდენსამე ხანს ყალყას ციხეში ყოფილა დამწყვდეული¹³). შესაძლებელია, რომ ისმაილმა და სვიმონმა იქ გაიცინეს ერთმანერთი დაახლოვებით და მათ შორის მეგობრობა ჩამოვარდა. ეს-კი ცხადია, რომ ახალი ყაენი მოწყალეობით მოექცა ქართველებს. ლევან მეფის შვილი იესეც გაათავისუფლა ალამუტის ციხეში პატიმრობითგან და არჩილ მუხრან-ბატონიშვილი ცოლ-შვილით შირაზითგან ყაზმინს მოაყვანიდა. არც შაჰ-ისმაილს დასცალდა ბევრი ხანი, ისიც მალე მო-

¹³) H. d. Géor. t. II, l. I. p. 368.

ჰკლეს და ყაენად შაჰთამაზის უფროსი შვილი ხუ-
დაბენდე დასვეს (1577 წ. 24 გიორგობისთვის). ეს
ყაენიც თავის ძმისაებრ მოწყალებით მოეკიდა ქარ-
თველებს: იესე ბატონიშვილს ცოლად შერთო თავის
ბიძაშვილი და შაქის მართველად დანიშნა¹⁴),
სვიმონსა და არჩილ მუხრან-ბატონიშვილს კი დაჰ-
პირდა დავითხოვთ ქართლში წასასვლელად.

დავითმა რომ გაიგო სვიმონის კათავისუფლება
და ქართლში დაბრუნების დასტურის ამბავი, სპარსე-
ლებს გადაუდგა და ხონთქართან გაგზანა ჩაფარი
ერთგულობის გამოსაცხადებლად და შემწეობის სა-
თხოვნელად. ხონთქარს ესიამოვნა ქართლის მეფის
მორჩილება და გადაწყვიტა ესარგებლა სპარსეთის
არეულობით და დასუსტებით, რომ მის წინამდევ
გაელაშქრა და საქართველოც დაეპყრო. 1578 წ.
ლალა-მუსტაფა-ფაშის წინამძღოლობით ოსმალეთის
ჯარა მიაღვა სპარსეთის საზღვრებს და გაიმართა ომი.
გელაშქრების დაწყებისათანავე ლალა-მუსტაფა-ფაშამ
მისწერა საქართველოს მეფეთა და მთავრებს: ალექსან-
დრეს, გიორგის, დადიანს და გურიელს, ჩემი მხარე
დაიჭირეთ სპარსების წინამდევად¹⁵). ქართლის მე-
ფეს დავითს ხომ წინაღვე ჰქონდა გამოცხადებული
მორჩილება, ხოლო სამცხის დიდ-კაცობა ოსმალებს

¹⁴) H. d. G. Isk. Moundji p. 454.

¹⁵) H. d. G. Hammer. p. 411.

თითონ იწვევდა ათაბაკის და სპარსების წინააღმდეგ. ოსმალებმა თავდაპირველად გაიმარჯვეს და დაიჭირეს სპარსეთის მაზრები. მხოლოდ მარტის გასულს წააგეს ბრძოლა ქურთისტანში. მას შემდეგ ლალა-მუსტაფა-ფაშა გაბრუნდა უკან. სივასში მასთან მივიდნენ დადიანისა და გურიელის მოციქულები, რომლებიც მორჩილებას ჰპირდებოდნენ. ცოტა ხანს შემდეგ აზრუმის ახლო ჩერმიკის მინდორზე მასთან გამოცხადდნენ იმერეთის მეფის გიორგის მოციქულები მორჩილებისა და ერაგულობის გამოაცხადებლად. ფაშამ როგორც მეფესა, ისე გურიელსა და დადიანს მოციქულების პირით მოსთხოვა სპარსების წინააღმდეგ შეველა ¹⁶).

აზრუმიტიდან ლალა-ფაშა შევიდა სამცხეში, სადაც მიემხრნენ იქაურნი დიდებულნი. მან დაიჭირა ციხეები და დაიპყრა სამცხე. ყვარყვარე ათაბაგი და მის ძმა მანუჩარიც იძულებულნი შეიქნენ ოსმალებისთვის მორჩილება გამოეცხადებინათ.

საჩუხის დამორჩილების შემდეგ ლალა ფაშამ მოსთხოვა მორჩილება დავითს, ალექსანდრესა და გიორგი მეფეებს. დავითმა ახლა ისევ სპარსეთი არჩია და პასუხი არ მისცა ოსმალებს. მისი ძმა ჯერ კიდევ სპარსეთში იყო და ყაენს ჯერ არ შეესრულებინა მის შესახებ თავისი დაპირება ქართლში გა-

¹⁶) იქვე გვ. 412.

სტუმრებისა. ალექსანდრემ და გიორგიმ დამორჩილების პირობად ითხოვეს ქართლის მიცემა, პირველმა თავისთვის, მეორემ თავის შვილისთვის. ლალა მუსტაფა-ფაშა ალექსანდრეს დაჰპირდა და მოსთხოვა გამაჰმადიანებულიყო. ¹⁷⁾ ლალა-ფაშა გაემართა ქართლის დასაპყრობად. თან წაიყვანა მანუჩარიც. ტფილისისკენ მიმავალს ოსმალეთის ჯარს სომხეთის მკვიდრნი გაუძალუნდნენ და ბევრიც ავნეს. ოსმალების მიახლოვებაზე დავითმა ვერ შესძლო გამაგრება, მოსწვა ქალაქი და თვით სიმაგრეში წავიდა. ლალა-ფაშამ დაიჭირა ტფილისი და პირველსავე დღეს ორი საყდარი მეჩეთად გადააქცია ¹⁸⁾). აქეთგან ქართლის დასამორჩილებლად და სვიმონის ცოლ-შვილის შესაპყრობად, რომელიც სურამში სცხოვრობდა, ფაშამ ჯარის გაგზავნა მოინდომა. ამ ამბის გაგებაზე ვახტანგ მუხრან-ბატონმა მიიწვია ელიზბარქსნის ერისთავი და ბარძიმ ამილახვარი და იმათთან დააწყო ფაშასთან ეშუამდგომლათ ქართლის აუკლებლობისათვის. ისინი მივიდნენ ლალა-ფაშასთან, გამოუცხადეს მორჩილება და სთხოვეს, რომ ქვეყანა არ აეკლო და დაკმაყოფილებულიყო დამორჩილებით. ფაშამ შეიწყნარა მათი თხოვნა და აღარ აიკლო ქართლი.

¹⁷⁾ იქვე გვ. 414.

¹⁸⁾ იქვე

ლალა-ფაშამ ტფილისითგან გაგზანა ჯარი იმერეთში ამ ქვეყნის დასამორჩილებლად, ალექსანდრე კახეთის მეფეს-კი შეუთვალა, მომეშველე შენის ჯარით, შირვანს უნდა გავილაშქროვო. ალექსანდრე დაჰპირდა მიშველებას. იმერეთში გაგზანილი ჯარი კი დამარცხებული დაუბრუნდა ფაშას. ლალა-ფაშამ მეორედ გაგზანა იმერეთში ჯარი, ხოლო თითონ წავიდა შირვანის დასამორჩილებლად. ტფილისში დასტოვა მეციხოვნენი, რიცხვით 1000, და 100 ზარბაზანი.¹⁹⁾ ალექსანდრე მეფე თავის ჯარით წინ მიეგება სართიჭალაში და წაჰყვა თან. 8 ენკენისთვის შირვანში შესულმა ფაშამ დაამარცხა სპარსელების ჯარი, ხოლო რამდენისამე დღის შემდეგ ალექსანდრემ აიღო შაქი. ლალა-ფაშამ შაქში დასტოვა მეციხოვნენი, გამგებელი დააყენა და დაბრუნდა ქართლშივე.

იმერეთში მეორედ გაგზანილი ჯარი ლალა-ფაშას ტფილისში დახვდა გიორგი მეფის მიერ დამარცხებული.

ალექსანდრე მეფე ლალა-ფაშას გამოჰყვა ქართლში და არაგვამდის მოაცილა. იმედი ჰქონდა ქართლის მეფობის შოვნისა, მაგრამ ფაშამ მაჰმადიანობის მიუღებლობისთვის არ მისცა და მხოლოდ კახეთის

¹⁹⁾ იქვე.

მეფედ დაამტკიცა.²⁰⁾ ლალა-ფაშა დადგა მუხრანში და შეუდგა ქართლის გამგეობის მოწყობას და ოსმალეთის ხელმწიფების დამყარებას. ტფილისში ფაშა დასვა, გორის ციხე გაამაგრა და სანჯახად გახადა. გაამაგრა აგრეთვე სამშვილდე და დმანისი. პირველში დაანგრევინა სიონის გუმბათიანი საყდარი, რადგან იქ ქართველებმა ბევრი ავნეს ოსმალებს შემოსვლის დროს

IV

სპარსეთში, რასაკვირველია, სამწუხაროდ დარჩათ ოსმალების გამარჯვება და მათ მიერ ქართლისა, კახეთისა და შირვანის დაპყრობა. სვიმონიც სწუხდა, რომ ქართლი მტერმა დაიჭირა და ნატრულობდა უკანვე დაებრუნებინა თავისი სამეფო. შაჰი დაპირებული იყო, რომ გაგვზანი ქართლს, თუ მაჰმადიანობას მიიღებო. შაჰ-ხუდაბენდეს დედაც ცდილობდა მის გათავისუფლებას, მაგრამ ყენი თავის წინადადების ასრულებას თხოულობდა. ბოლოს სვიმონმა ველარ გასძლო სამშობლოს მოშორება და გარეგნობით მიიღო მუსულმანობა მაჰმედის სახელით²¹⁾. მაშინ შაჰ-ხუდაბენდეს დედამ, ოთარ შალი-

²⁰⁾ იქვე.

²¹⁾ Moundji, Jean de Dzara და Brosset (რ. ხ. დ. G. t. II l. I, p. 368, 454, 455.)

კაშვილის ქალმა, გაუგზანა სვიმონ მეფეს ლეჩაქი და შეუთვალა: „მომიხვევია ხმალისა შენისა ხეტარსა ზედა; შენ იცი და ხმალმან შენმან. მოგვიცემია შენთვის სამეფო შენი და სხვაცა მრავალი საბოძვარი, წარვედ და განამაგრე საქართველო, რათა არ წაგვიღონ ოსმალთა, და იყავ თანაშემწე და ერთგულ სახელმწიფოთა ჩვენთა“. ყაენმა სვიმონს მისცა ცხრა ათასი თუჰანი და გამოისტუმრა ქართლში. მასთან ერთად ყაენმა გამოუშვა ქართლში არჩილ მუხრან-ბატონიშვილი და ყველა სხვა ქართველი ტყვენი (1578 წ.).

დავითმა რომ გაიგო ეს ამბავი, თავის ნებით დაუთმო ლალა-ფაშას ყველა ციხეები და თვით წავიდა სტამბოლს ხონთქრის წინაშე. ხონთქარმა დავითი დიდის პატივით მიიღო, გაუჩინა ორი საფაშო სარჩოდ და თავის კარზე შეინახა.

სვიმონ მეფე საქართველოში მოვიდა ღვინობისთვის ნახევარს და სომხეთში დადგა. ამ დროს ლალა-ფაშა იბარგებოდა თავის ჯარით ოსმალეთში დასაბრუნებლად. სვიმონ მეფემ და ყარაბაღის ბეგლარ-ბეგმა იმამყულიხანმა დაუწყეს ოსმალებს თავს დასხმა. უსაფრდებოდენ ტყეებსა და მთებში, თავს ესხმოდენ უცებ და ბრძოლას უტეხავდენ მოულოდნელად²²⁾. ლალა-ფაშა დიდად დაზარალებული შევიდა სამცხეში.

²²⁾ Moundji, *op. cit.* H. d. la G. t. II, l. I, p. 458.

სვიმონი შეუდგა თავის სამეფოს დაპყრობას და აიღო ოსმალთ მიერ დაკავებული ციხეები გორისა, ლორისა და სხვები, ტფილისის ციხის გარდა. ვისაც რამე დანაშაული მიუძღოდა ან სვიმონთან ან მის ცოლ-შვილთან, ზოგნი დავითს გაჰყვენ ოსმალეთს, ზოგნი იმერეთს და კახეთს გადაიხიზნენ. მხოლოდ ბარძიმ ამილახვარი და ელიზბარ ქსნის ერისთავი არ შეუშიდნენ სვიმონს. მეფეს უნდოდა მათი ჯავრი ამოეყარა, მაგრამ მათ მფარველობდა ვახტანგ მუხრან ბატონი და მეფეს უშლიდა შურის ძიებას. სვიმონმა იწყინა მუხრან-ბატონის გამოსარჩლება და თითონ ის დაამწყვდევინა კეხვის ციხეში. მერე ბარძიმ ამილახვარიც შეიპყრა. ამის დამნახავი ელიზბარ ერისთავი მივიდა დედოფალთან, შესძღვნა რაც მოეტაცა მისთვის, და შეეხვეწა პატივებას. ამილახვარსაც სხვა ღონე არ დარჩა და ხვეწნით მიმართა დედოფალს. ნესტან-დარეჯანმა შეიწყალა ისინი და სვიმონთან იშუამდგომლა. მეფემ ერისთავს ჩამოართვა ახალგორი და მეჯვდა დედოფლისა და გიორგი ბატონიშვილის სასარგებლოდ. ამილახვარს წაართვა კასპი და სვეტი ცხოველს შესწირა. მასვე ჩამოართვა სახასოდ აზნაურები და გორის მოურავობა. ამას შემდეგ დააფიცა ერთგულობაზედ და გაისტუმრა. გაათავისუფლა აგრეთვე ვახტანგ მუხრან-ბატონიცა. მეტის-მეტად მკაცრად მოექცა მეფე მარტო კახაბერ

ყორღანაშვილის ცოლ-შვილს და იმის სახლეულებს რომელნიც შეიპყრა და გადააყრევინა გელიყარის კლდეზე. ყორღანაშვილის სხვა ნათესავები გაიქცვამოიქცენ, ზოგნი სპარსეთს, ზოგნი სამცხეს.

სვიმონ მეფე ცდილობდა ტფილისი აეღო და გაედევნა ოსმალები ქართლითგან. ციხეს გარს შემოერთყა და ისე გაუჭირა საქმე, რომ უსურსათობით მეციხოვნეები ის იყო უნდა დანებებიყვენ, მაგრამ ოსმალებმა დროზედ მიაშველეს მეციხოვნეებს სურსათი ²³).

დავითი რომ სტამბოლს წავიდა, მისი შვილები ბაგრატ და ხოსრო კახეთს მივიდნენ ალექსანდრე მეფესთან, რომელიც ნათესავად მოხვდებოდა მათ დედის მხრით. აქას გარდა, ბაგრატი დაესიძა ალექსანდრეს. ახალი მოყვრობა, რასაკვირველია, ვერ აუძრავდა ალექსანდრეს სიყვარულს და თანაგრძნობას თავის სიძის სვიმონის მიმართ. ალექსანდრე შემთხვევას არ ჰკარგავდა, რომ სვიმონისთვის არ ემტრო თავს-დასხმით თუ სპარსეთის შაჰთან დაბეზლებით.

1580 წ. სვიმონი დილომში იღვა და ცდილობდა ტფილისის აღებას. ალექსანდრემ შეიტყო, რომ მისი დაც თან ჰყავდა სვიმონს; შეკრიბა ჯარი

²³) Hammer (იხ. Hist. de la Géorgie t. II, l. I. p. 415).

და თავს დაესხა მოულოდნელად. სვიმონმა ცოლ-
შვილით მოასწრო გაქცევა. ალექსანდრემ მისი ბარ-
გი და საჭურჭლე აიკლო. დედოფლის საცვლითგან
პერანგის ამხანაგი ჩამოაგო შუბზე, გაფრიალებული
გაიძლოლა თან და დადგა ქოტორში (მარტყოფში).
ამ საძაგლობის მსმენელმა სვიმონ მეფემ შეკრიბა ჯა-
რი და შეუთვალა ალექსანდრეს: „ჰქმენ საქმე უშვე-
რი, რამეთუ თუცა ექმნა სხვას, ჯერ იყო შენგან
ძიებად შურისა; აწ განემზადე ხვალისად ბრძოლად,
რამეთუ ვიძიებ შურსა“. სვიმონი მივიდა მარტყოფს
და შეექმნათ ბრძოლა. ალექსანდრე დამარცხებული
გაიქცა და ტყვედ დარჩენ სვიმონს მრავალი კახეთის
თავადები. სვიმონმა ისინი წაასხა მცხეთას და სვე-
ტი-ცხოვლის საყდარში ამ ნაირი ფიცი დაადებინა:
„ღმერთმან სამართლის მოქმედმან კახს კაცს ნულა-
როდეს ნუ გაუმარჯოს ქართველს კაცზედ, არც დიდ-
თა და არც მცირეთა“. ფიცს შემდეგ მეფემ ყველას
საჩუქარი მისცა და გაისტუმრა კახეთს.

ძალით რომ ვერას გახდა, ალექსანდრე მეფემ და-
უწყო სვიმონ მეფეს ყაენთან ბეზღება და დაწამება
ორგულობისა. ერთგულობის სათავდებოდ სპარსეთის
მთავრობამ მოსთხოვა სვიმონს ასული ყაენის შვილის
ჰამზა-მირზის საცოლედ. ისკანდერ-მუნჯის თქმით,
თითონ სვიმონმა ამ წინადადებაზედ სიამოვნება გა-
შოაცხადა, მაგრამ ქართველებმა არ მოუწონეს ეს
საქმე. ამის გამო სვიმონი ასულის გაგზავნას აგვი-

ნებადა სხვა და-სხვა გარემოების მომიზეზებით. ამ ნა-
ირმა მისმა ყოყმანმა უფრო აუძრა ეჭვი სპარსელებს.
ამ დროს გაიგეს სპარსელებმა, რომ შირვანისაკენ მი-
დიოდენ ყირიმის ჯარით საფარ-გირეი და გაზი-გი-
რეი ოსმალების მეშველად. ამ გარემოებამ სპარსე-
თის მთავრობას გამოაგზანინა საქართველოსკენ მირ-
ზა-ფეჰლუვანი და სხვა დიდი ემირები 20,000 კაცითა
(1581 წ.). მირზა-ფეჰლუვანი მოსთხოვა ქართველს
მეფეებს მორჩილება და ასულთა გაგზავნა. ალექსან-
დრეც და სვიმონიც მივიდნენ მასთან განჯაში. სპარ-
სეთის ემირებმა ორივე მეფეები მოარიგეს და დაა-
ფიცეს ჯვარსა და სახარებაზედ, რომ ისინი სპარსე-
თის ერთგულები იქნებოდნენ და რომ თავიანთ გულ-
წრფელობას დაამტკიცებდნენ ოსმალებთან ბრძოლით
და ხარჯის გადახდით. ალექსანდრემ თავის გადაუხ-
დელის ხარჯის გასაწმენდად მისცა 3,000 ირაკული
თუმანი სპარსეთის ხაზინისთვის, 1000 მემკვიდრის-
თვის და ამდენივე მირზა ფეჰლუვანისა და სხვა დი-
დებულებისათვის²⁴). სვიმონ მეფემ ყაენის ხარჯად
დაიდო ყოველ წლივ შვიდ-შვიდი ტყვე²⁵), რო-
მელთაც ყიდულობდა მთიელებში. მირზა-ფეჰლუ-
ვანი მეფეებისაგან ასულთა მიცემის გარდა ძენიც
მოითხოვა მძევლებად. მეფეებს მეტი ღონე არა

²⁴) Moundji იხ. H. de la G. t. II, l. I, 459.

²⁵) ქართლის ცხოვრება, ტ. II, გვ. 303.

ჰქონდათ და დათამხდენ. აღექსანდრემ მისცა თავის. ძე კონსტანტინე, რომელიც წინადაც ჰყავდა შაჰ-თამაზს, სვიმონმა — თავისი ძე ლუარსაბი, ორნივე თორმეტ-თორმეტის წლისანი იყვენ. მორიგების დროს აღექსანდრემ სთხოვა სპარსებს, კახეთში და-ებრუნებინათ მისი ძმა იესე, რომელსაც აუთქვა ხელ-შეუხებლობა და უვნებლობა. ამ ნაირისავე აღთქმით და დაპირებით ითხოვა სვიმონ მეფემ თავის ძმა და-ვითი, რომელიც ოსმალეთითაგან დაბრუნებული აღე-ქსანდრესთან იყო. სპარსელებმა ძმები შეურთვეს ძმებს და სამშობლოში გაისტუმრეს.²⁶⁾

ძმების მოთხოვნა და ხელში ჩაგდება ალაქსან-დრესა და სვიმონისაგან განძრახული და ოსტატუ-რი მოაზრება იყო. იმათ უნდოდათ სპარსელების-თვის გამოეცალათ ხელითგან ისინი, ვინც ადვი-ლად შესაძლო იყო ტახტის მეძიებლად გამხდარი-ყვენ მათ მტრების ხელში. ორნივე მაჰმადიანები და ძმების უმადურნი იყვენ და საფიქრებელი იყო, რომ გულთ მოინდომებდენ ძმების სამეფოთა ტახტის და-ჭერას. ამ შიშისაგან გასათავისუფლებლად მეფეებმა-ძალიან მარტივი ღონისძიება იხმარეს: ჩაიგდეს თუ არა ხელში თავიანთი ძმები, ხმა გაავრცელეს, რომ: გარდაიცვალნენო²⁷⁾.

²⁶⁾ Moundji იხ. H. de la G. t. II, l I, p. 460.

²⁷⁾ იქვე და Перен., стр. XXII.

რომელმაც ვერ იცნო სვიმონ მეფე, კარგად მიიღო ღ პატივით გაისტუმრა. სვიმონმა დაათვალიერა ოსმალთა ბანაკის მდებარეობა და ავ-კარგი. იმავე ღამეს მოუწარა ხატის-სოფლის გორას და თავს დაესხა ოსმალთ იმ მხრით, საიდგანაც ისინი მტერს არ ელოდნენ. ქართველებმა ოსმალნი მრავლად გასწყვიტეს და ბევრნი დაატყვევეს, აიკლეს მათი ბანაკი და ნაშოვრით დაბრუნდნენ ტფილისს (1584 წ.). ამ გამარჯვების შემდეგ სვიმონ მეფემ აიღო დმანისის ციხე და დაიპყრო მთელი დმანის-ხევი.

სვიმონის გამარჯვებას ზედ დაერთო ორის მოსაზღვრე ქვეყნების მართველებთან—ალექსანდრე მეფესთან და მანუჩარ ათაბაგთან დამეგობრება და დამოყვრება. ალექსანდრე მეფესთან შერიგების მიზეზი იყო აშოთან მუხრან-ბატონი, რომლის ასული, ქეთევან, ალექსანდრეს უფროსმა შვილმა დავითმა შეირთო. სამცხის ათაბაგმა მანუჩარმა შეირთო სვიმონის ასული ელენე 1582 წ., როდესაც ოსმალების ერთგულებაზედ ხელი აიღო და მაჰმადის რჯულიც საჯაროდ უარჰყო.

1587 წ. სპარსებმა ოსმალებს წაართვეს განჯა. მანუჩარ ათაბაგმა დაიწყო მოლაპარაკება სპარსელებთან ოსმალების წინააღმდეგ, მაგრამ სამცხის თავადები, რომლებიც მანუჩარის წინააღმდეგნი იყვნენ, ოსმალებს მიუდგნენ და სტაბოლს გაგზანეს მოციქულებად მაწყვერელი და რამდენიმე თავადიშვილი.

მურად ხონთქარმა თავადიშვილები მძევლებად დაიჭირა და გამოგზანა სამცხეში ჯარი. ოსმალებმა დაიწყეს ახალციხის ციხის შენება. მანუჩარმა ოსმალთ წინაამდგე შემწეობა სვიმონს სთხოვა. მეფე მაშინვე წავიდა ჯარით მანუჩარის საშველად, მაგრამ მესხებმა წინაამდგეობა გაუწიეს, რომ ოსმალებს არ შეჰბოდენ სვიმონი და მანუჩარი, რადგან მძევლების შიში ჰქონდათ. სვიმონმა მხოლოდ მანუჩარის ურჩი თემი მოაოხრა და უკანვე დაბრუნდა. სამცხის თავადიშვილებმა მანუჩარი იძულებული ჰყვეს წასულიყო სვიმონთან, რომელმაც ის ახალ-დაბას დააყენა ცოლ-შვილით. მანუჩარის დედა დედის-იმედი და ქაიხოსრო ყვარყვარე ათაბაგის ძეც მალე მანუჩარის გზას გაუდგენ. 1588 წ. მარტში სვიმონი წაჰყვა მანუჩარს ჯარით და შევიდა სამცხეში. ახალციხეში მყოფმა ოსმალეთის ფაშამ მოლაპარაკება დაიწყო მანუჩართან, რომელმაც მოციქულები გაგზანა ხონთქართან. ხონთქარმა შეიწყნარა მისი თხოვნა და დაამტკიცა ათაბაგად.

ამავე წელს ოსმალებმა ხელმეორედ წაართვეს სპარსებს განჯა, რომლის ასაღებად გაიარეს ქართლის სამზღვარზედ სვიმონის ნებართვით. ეს ნებართვა, ისკანდერ მუნჯის თქმით, ფერად-ფაშამ მიიღო სვიმონისაგან მხოლოდ მაშინ, როცა ფაშა ბევრს სიკეთეს დაჰპირდა და დიდი საჩუქარიც მისცა²⁹⁾).

²⁹⁾ Isken. Moundji, H. d. G. t. II, l. I. p. 460.

ამას შემდეგ შაჰ-აბაზმა გაგზანა მოციქულები სტამბოლს და ითხოვა მორიგება და ზავი. ხონთქარი დათანხმდა ზავზე იმ პირობით, რომ სხვათა ქვეყანათა შორის შაჰს საქართველო ოსმალეთისათვის დაეთმო. შაჰმაც საქრველოზე ხელი აიღო და ოსმალთ დაუთმო ყველა მაზრები სპარსეთისა, რაც ოსმალთ წაართვეს იარაღით³⁰⁾.

VI

სწორედ 1588 წელს, თითქო სპარსთა და ოსმალთ შორის დადგენილს ზავს მისთვის მნიშვნელობა არ ჰქონოდა, სვიმონ მეფემ მოინდომა იმერეთის დაპყრობა გიორგი მეფის ჯავრის ამოსაყრელად. სვიმონ მეფე ეზრახა ლევან მეფის წინააღმდეგ იმერეთის დიდებულთ, რომელთაგან ბევრმა ერთგულობის მტკიცე პირობა მისცა. მართლაც, გადავიდა თუ არა სვიმონი ჯარით იმერეთს, მაშინვე მიემხრენ ზემოაღორით თავადები თავიანთ ყმებით. ლევან მეფემ შეკრიბა ჯარი და გოფანთოში გაჩერდა. აქედგან მან შემწეობა სთხოვა მამია დადიანს და გიორგი გურიელს, მაგრამ ესენი არ მიეშველენ. სვიმონი ჯარით მივიდა გოფანთოს და აქ გაიმართა ბრძოლა სვიმონისა და ლევანის ჯარებს შორის. ლევანი იძლია და გაიქცა

³⁰⁾ Hammer, об. H. de la G. t. II, l. I, p. 419

ლენხუმს, სვიმონმა კი მთელი იმერეთი დაიპყრო. სვიმონს ქართლში ოსმალების შიში ჰქონდა და ამიტომ ბევრი ხანი ვერ დარჩა, რომ დაპყრობილი ქვეყანა მტკიცედ ჩაეგდო ხელში. მხოლოდ თავადებს მძევლები გამოართვა და უკანვე დაბრუნდა.

სვიმონის ქართლს დაბრუნების შემდეგ ლევანმა ისევ დაიპყრო იმერეთი. ახლა ის დადიანს გადაემტერა, რაკი სვიმონის წინაამდგე არ მიეშველა. საქმე იქამდის მივიდა, რომ 1590 წ. მამია დადიანი ჯარით ქუთაისს მიაღდა. ბრძოლაში ლევან მეფე იძლია და ტყვედ ჩაუვარდა დადიანს, რომელმაც ოდიშს წაიყვანა და შხეფის ციხეში დაამწყვდია. ლევანი აქ მალე მიიცვალა და იმერეთს მეფედ მამიამ დასვა როსტომ კონსტანტინეს ძე, რომელსაც თავის ასული შერთო ცოლად. ამავე წელს მიიცვალა მამია დადიანიც და გამთავრდა მისი ძმა მანუჩარი. გიორგი გურიელმა არ ინდომა როსტომის მეფობა, ჯარით შევიდა იმერეთს, აიღო ქუთაისი და როსტომი გადევნა. მეფედ დასვა ბაგრატ, თეიმურაზის ძე, ბაგრატ III-ის ძმის ვახტანგის შვილიშვილი. გურიელმა ქუთაისი გაიმაგრა და ბაგრატს მოუყენა მრჩეველად თავის ძე მამია. ამ ცვლილების ამბავი რომ შეიტყო, სვიმონ მეფე წამოვიდა ჯარით იმერეთს. იმერლები ახლაც მიემხრენ სვიმონს, რომელმაც აიღო ქუთაისი და დაატყვევა ბაგრატი (1591 წ.). ქუთაისის ციხეში სვიმონ მეფემ თავის მეციხოვნენი ჩააყენა, იმერეთის თავადებისგან მძევ-

ლები მოკრიბა და ისევ მალე დაბრუნდა ქართლში ბაგრატიურთ.

როსტომმა შემწეობის სათხოვნელად მიმართა მანუჩარ დადიანს. დადიანი ჯარით წამოჰყვა როსტომს იმერეთს, აიღო ქუთაისი და კვალად გაამეფა. ამ ახალის ცვლილების გამგონმა სვიმონ მეფემ კიდევ გაილაშქრა იმერეთის დასაჭერად. აიღო ციხეები: სკანდა, კაცხი, კვარი და სვერი, შ გ მეციხოვნეები ჩააყენა და ქუთაისს მიადგა. როსტომი ქუთაისითგან გაიქცა ოდიშს და სვიმონმა ქუთაისის ციხეც დაიჭირა. ცხადი იყო, რომ სვიმონი იმერეთს ვერ მოიმტკიცებდა, ვიდრე მის ტახტის მეუფლე თავისუფლად იქნებოდა. ამიტომ მან მოინდომა როსტომის შეპყრობა. სვიმონი თავის ჯარით გაემართა ოდიშისკენ. ეს რომ დადიანმა გაიგო, მეფეს მოციქულები გაუგზავნა. სვიმონი ამ დროს ოფიშკვითში იყო დაბანაკებული და დადიანის მოციქულები აქ გამოეცხადენ. მანუჩარი სთხოვდა სვიმონს როსტომისთვის მიეცა იმერეთი იმ პირობით, რომ როსტომიც და მანუჩარიც მისი მორჩილები იქნებოდნენ: „ესრედ დაიმკვიდრე საქართველო, ვითარცა პირველ დავით აღმაშენებელმაო“, უთვლიდა დადიანი. სვიმონმა არ შეიწყენარა ეს თხოვნა და მოითხოვა როსტომის გაცემა. დადიანმა და როსტომ მეფემ სვიმონის პასუხის მიღების შემდეგ საჩქაროდ შეკრიბეს ჯარი, სწრაფად წამოვიდნენ და განთიადისას დაეცნენ

სვიმონის ბანაკს ოფიშკვითში. ბრძოლაში სვიმონის ჯარი იძლია. როსტომმა დადიანის შემწეობით აიღო ქუთაისი და დაიპყრო მთელი იმერეთი.

ოფიშკვითში შუა ბრძოლის დროს სვიმონ მეფემ მოითხოვა ის ცხენი, რომელსაც შურდანი ერქვა. მეფის ამ ნაირი ბრძანება რომ გაიგონა საამ თურქისტანიშიღილმა, მივიდა სვიმონთან და უთხრა: „რა არის მიზეზი შურდანზე შეჯდომისა თქვენისა? ნუმცა მიხილავს თვალითა ჩემითა ლტოლვა მრავალჯერ გამარჯვებულისა და სახელოვანისა თავისა თქვენისა. მე აქიდგან შუბ-მოუქნეველი ცოცხალი არ წავალ“. საქმე ის არის, რომ თურქისტანიშიღილისთვის მეფის ბრძანებას ისეთი მნიშვნელობა ჰქონდა, რომელიც სხვას არავის ესმოდა. სვიმონ მეფეს ორი რჩეული ცხენი ჰყავდა—ფალავანი და შურდანი. როცა ომში გამარჯვების იმედი ჰქონდა, სვიმონი ფალავანზე ჯდებოდა, როცა დამარცხების შიში შეეპარებოდა და გარდასწყევტდა უკან დახევას, შურდანზედ ჯდებოდა. მისი ამ ნაირი ჩვეულება თურქისტანიშიღილის მეტს არავის ჰქონდა შენიშნული და ახლაც ის მიხვდა, რა განზრახვაც ჰქონდა მეფეს. თურქისტანიშიღილი ახალგაზდა და მამაცი კაცი იყო. თავის სიტყვების დასამტკიცებლად შეერია დადიანის ჯარში და თავ-გამოდებით დაიწყო ბრძოლა. მაგრამ მან ვერ შესცვალა მეომართა ბედის ტრიალი. სვიმონის ჯარი დამარცხდა და გამარჯვებულთ დარჩათ

მრავალი საუნჯე, დიდი თოფები, ზაჩბაზნები და ოქონის ხატი, რომლის მატარებელი დეკანოზი გარსევანიშვილი მოკლულ იქმნა³¹). სვიმონი მარტოდ მარტო თავის შურდანით წამოვიდა ქართლისკენ. მის ჯარს კი გამოუძღვენ მისი სარდლები, რომელთა შორის ერია საამ თურქისტანიშვილიც.

უკან დაბრუნებულმა სვიმონმა კოლბეურზედ გაიარა. ქართლითგან რომ მოდიოდა იმერეთში, ამ სოფელში ერთმა დედაკაცმა მიუყვანა მეფეს თავისი შვილი და შეეხვეწა, თან წაიყვანე ომშიო. მეფემ დედაკაცს თხოვნა არ შეუსრულა და უთხრა: „დედავ, არ უწყი, რომ კაცითა მთვრალ ვარო?“ ახლა დამარცხებული და მარტოდ დაბრუნებული მეფე კოლბეურს რომ მივიდა, შეხვდა იგივე დედაკაცი, რომელიც ახოს თოხნიდა. დედაკაცი მიხვდა, რა ყოფაშია ც იყო მეფე და მოახსენა: „მეფეო, კაცისაგან რომ მთვრალი იყავ, ვეჭვობ, ახლა კი გამოგფხიზლებიაო“.

კოლბეურიტგან სვიმონმა ისევ მარტოდ გაიარა ქართლი. კავთისხევს რომ მიაწია, სალამოზედ, დამაშვრალი მეფე დასასვენებლად მივიდა ერთის გლეხ-კაცის—გვარად ქვლივიძის სახლში, და ითხოვა, თქვენს ქერს ქვეშ შემათარეთო. მასპინძელმა ქალმა, რომლის ქმარიც მეფის ჯარში იყო წასული იმერეთს,

³¹) Дворян. грам., стр. 13—14.

კეთილად მიიღო უცნობი სტუმარი და სერის მზადებას შეუდგა. სუფრა რომ გაუშალა, ქალმა ჰკითხა: „მეფე რას იქს, როგორ მშვიდობით გადარჩა ომსაო“. სვიმონმა მიუგო: „არა ვიცი-რა მეფისაო“. მერე ქალმა ანიშნა თავისი ქმარი და იმისი ამბავი ჰკითხა. მეფემ კიდევ უპასუხა: „არა ვიცი-რა, თუ რა შეემთხვა მეფის ლაშქარსაო“. მაშინ ქალმა წუხილი დაიწყო ამ სიტყვებით: „ნეტა ღმერთმა მიხედოს მეფეს წყალობით და გვეღირსოს სვიმონის ცოცხლებით გამოსვლა და სხვანი ყველანი მის ჭირის სანაცლონი იყვნო“. მეფემ მაინც არ შეატყობინა მასპინძელს თავისი ვინაობა და მეორე დღეს წავიდა ტფილისისკენ. უცნობის სტუმრის ვინაობა ქალმა მარტო მაშინ შეიტყო, როცა სვიმონმა მისი ქმარი გაააზნაურა და ყმა, მამული და სახელო მისცა.

ლორის ციხეში მყოფმა ოსმალებმა რომ შეიტყეს სვიმონ მეფის იმერეთში დამარცხება, გამოვიდნენ ციხითგან და დაიწყეს რბევა ქართლისა. ტფილისში რომ სვიმონი მივიდა, ისინი ტაშირზე იდგნენ დაბანაკებულნი. მეფემ შეკრიბა ლაშქარი, დაესხა ლორის ციხეს, ოსმალები გაწყვიტა და ციხეც დაიპყრო.

ლორითგან დაბრუნებულმა სვიმონ მეფემ გამართა მოლაპარაკება როსტომ მეფესთან. მათ შეკრეს ზავი, რომლის ძალითაც როსტომმა გამოაუშვა ქართლს იმერეთში დარჩენილი სვიმონის მეციხოვნეები, ხოლო სვიმონმა დააბრუნა იმერეთს მისგან წამოყვანილი მძევლები.

ახლა ოსმალებს ქართლში ერთი გორის ციხე-
ლა ეჭირათ. სვიმონისთვის იმის აღება-ლა იყო საჭი-
რო, რომ ქართლი გაეწმინდა ოსმალთაგან. 1592 წ.
მეფე ჯარით მიაღვა გორს, მაგრამ მტრის ზარბაზნე-
ბის გამო ვერ შესძლო მისი აღება. უკეთესის შემ-
თხვევის დასაცდელად მეფე დადგა გორის-ჯვრის გო-
რაზედ. ერთხელ ღვინითა და თრიაქით გამხიარუ-
ლებულმა და დამთვრალმა მეფემ გადახედა გორის
ბოქსტებს და უთხრა თავის ჯარს: „განა თქვენთვის
სირცხვილი არ არის, რომ ვხედავ თვალით მწვან-
ნილს, მინდა მისი ქამა, მაგრამ მომტანი არავინ არი-
სო“. ამის მსმენელი სვიმონის ჯარი მაშინვე გავიდა
მტკვარს და დაგლიჯა მწვანილი. მაგრამ ძვირად და-
უჯდა მეფის ქეიფის შესრულება. ოსმალებმა ციხი-
თგან თოფ-ზარბაზანი დაუშინეს და მრავალნი დახო-
ცეს. მეფეს მიართვეს მწვანილი და თან არ დაერი-
დენ დაეყვედრებინათ, რომ მწარე ხახვისათვის ოს-
მალებს ამოაწყვეტინე იმდენი ვაჟკაცნი: თავადნი,
აზნაურნი, თუ გლეხნიო. გამოფხიზლებულმა მეფემ
ინანა, მაგრამ გვიან-ლა იყო. მაშინვე აჰყარა ჯარი
და უკანვე წავიდა ტფილისს.

VII

1598 წ. სვიმონ მეფემ გადაწყვიტა გორის ცი-
ხის აღება და გარს შემოადგა ჯარით. ოსმალები და-

ლიან გამაგრებულები იყვენ და არ ჰნებდებოდენ. მხოლოდ ცხრა თვის შემდეგ აიღო სვიმონმა ციხე და ამოწყვიტა შიგ მყოფი ოსმალეთის მეციხოვნეები. იოანე ძარელი მოგვითხრობს, რომ სვიმონ მეფემ ციხის კედლები დაანგრევინა, ქვები ოსმალებს ზურგით მტკვრის პირას ჩაატანინა და წყალში გადააყრევინაო; ამას შემდეგ ოსმალები დაახოცინა და მათი ცოლ-შვილი ქართველებს დაურიგაო³²) (1599 წ.).

მოჰამედ ხონთქარმა ამ ამბის შეტყობაზედ უბრძანა ამირ-სპასალარს ვეზირს ჯაფარ-ფაშას, რომელიც ჯარით თავრიზში იდგა, რომ გაელაშქრა ქართლს სვიმონ მეფის წინააღმდეგ. ჯაფარ-ფაშამ ბრძანება გასცა, რომ გზები ეკეთებინათ და შეემზადებინათ სურსათი და ცხენების საკვები. შეყარა 20,000 კაცი ოსმალი და სომეხი, აღჭურვილი წერაქვებით, ბარებით, ნიჩბებით, ცულებით, ხერხებით და სხვა იარაღით, რომელიც საჭიროა გზების საკეთებლად და შენობათა დასაქცევად. ამ ნაირის თადარიგით წამოვიდა ქართლს ჯაფარ-ფაშა, რადგან შიში ჰქონდა სვიმონ მეფისა, რომლის სიმამაცე და მოხერხებულობა მრავალჯერ ჰქონდა გამოცდილი და რომლის საგანაც ხშირად უკუქცეულიყო სირცხვილეული³³).

სვიმონ მეფემ თავის მხრით ოსმალების დასახვედრად შეჰყარა ჯარი და დაბანაკდა საღირაშენს.

³²) Jean de Dzara (Hist. de la Géorgie, t. II. l. I. p. 455).

³³) იქვე, 455—456.

ოსმალები დადგენ ნახიდურში. ს მი დღე უცდიდენ მოწინაამდევენი ერთი მეორეს საომრად აშლას³⁴). ბოლოს სვიმონმა გადაწყვიტა ომის დაწყება. ოსმალების ბანაკის დასათვალიერებლად სვიმონმა წაიყვანა ათი ცხენოსანი ერთის მექანარით და მივიდა ნახიდურის თავს. აქ, მტრის ბანაკს რომ გადახედა, მოინდომა საკუთარის თვალთ ენახა, რა ნაირად იყვნ ოსმალები მომზადებულნი მტრის დასახვედრად. ამ აზრით უბრძანა მექანარეს ბუკი დაეყვირებინა. ბუკის ყვირილზედ ოსმალებს ეგონათ ქართველები დაგვესხნენო. შეშინებულებმა აღჭურვა და ამხედრება იწყეს. სვიმონ მეფემ მაშინვე გამოსწია თავის ბანაკისკენ. გზაში შეხვდენ ოსმალნი, რომელთაც ერთის დატყვევებულის ქართველის შემწეობით შეიტყეს მისი ვინაობა. იმათ შიშით ვერ გაბედეს მასთან შებმა ზე შეატყობინეს ჯაფარ-ფაშას, რომელმაც მეფეს მღევარი გამოუყენა³⁵). სვიმონს ადვილად შეეძლო გაჰქცეოდა ოსმალებს, რომ ერთი უბედური შემთხვევა არ დამართოდა. ფარცხისის ბოლოს ცხენი ღიაში ჩაუვარდა. სვიმონი ფეხზედ დადგა და სცდილობდა ცხენის გამოყვანას. ამ დროს ოსმალები გარს შემოეხვივნენ. მეფემ მისეულის ოსმალების მოსაგერებლად იარაღს მოჰკიდა ხელი, მაგრამ რას გააწყობდა, ტყვედ დაიჭირეს. ბანაკში რომ მიიყვანეს, ჯაფარ-ფაშა სვიმონს

³⁴) იქვე გვ. 456.

³⁵) იქვე.

წინ მიეგება და თავი დაუკრა, ხოლო მის დატყვევების ამბავი მაშინვე ხონთქარს მისწერა.

ქართველებმა რომ სვიმონ მეფის დატყვევება შეიტყეს, ძალიან შეწუხდნენ. იქვე მყოფმა მეფის ძემ გიორგიმ მიიღო ჯარის უფროსობა და გამოედევნა ოსმალებს, რომლებიც ლორისკენ წავიდნენ. იმათ მოასწორეს ციხის აღება და შიგ შესვლა. ჯათარ-ფაშამ ლორის ციხეში დასტოვა მეციხოვნეები და თითონ წავიდა თავრიზს (1600 წ.).

რამდენად სასიხარულო იყო ხონთქრისთვის სვიმონის დატყვევება, იქითგან სჩანს. რომ ამ შემთხვევის გამო მან გასცა ბრძანება მის სახელმწიფოს ყველა ქალაქებში ქუჩები მოერთოთ და სამის დღის განმავლობაში ეუქმათ და ემხიარულათ. ხოლო ჯათარ-ფაშას მიუწერა ბრძანება, რომ სვიმონი სტამბოლს გაესტუმრებინა. ამ წლის ზამთარი და გაზაფხული სვიმონ მეფემ თავრიზში გაატარა. მხოლოდ ზაფხულში გაისტუმრეს სტამბოლს, მაგრამ ოსმალებმა გზაში რამდენსამე ხანს გააჩერეს სვიმონი აზრუმში იმ შიშით, რომ არ ჩავარდნოდა ხელში მთავრობის წინამდევ გამდგარს მოხელეს „იაზიჩს“, რომელსაც არზრუმის ახლო-მახლო მაზრები ეჭირა და გაეცა ბრძანება თავის მომხრეებში, სვიმონი როგორმე გაათავისუფლეთ ზე ჩემთან მოიყვანეთო³⁵). სვიმონი რომ

³⁵) იქვე.

სტამბოლს მიიყვანეს, ხონთქარმა უბრძანა, რომ თუ დამემორჩილები და ხარჯის ძლევას ამითქვამ, ქართლში გაგისტუმრებო. სვიმონმა დამორჩილებისა და ხარჯის ძლევის უარი განუცხა. ამის შემდეგ შვიდკოშკიანს ციხეში დააპატიმრეს³⁷). ქართლში კი გამეფდა სვიმონის ძე გიორგი X (1600 წ.).

ამ ნაირად სვიმონის მეფობამ გაიარა დაუცხრომელს ბრძოლაში დამოუკიდებლობისათვის. მაგრამ, საუბედუროდ, მის თავ-განწირულს ბრძოლას არ ჰქონდა შესაფერი ნაყოფი და ქართლი ისეთივე დამოკიდებული დარჩა სვიმონის შემდეგ, როგორც მის წინად იყო. მართლაც-და შეუძლებელი იყო სვიმონისთვის თავის სამეფოს დამოუკიდებლობის დაცვა იმ დროს, როდესაც მისი სამეფო შეადგენდა მხოლოდ ერთს მცირე კუთხეს საქართველოსას, რომელიც განაწილებული იყო სამს სამეფოდ და ხუთს სამთავროდ. თითოეულის საქართველოს სამეფოსა ან სამთავროსათვის შეუძლებელი იყო ისეთის მძლავრის მტრის მოგერება, როგორნიც იყვენ სპარსეთი და ოსმალეთი. მეფეს, რომელიც მოინდომებდა თავის სამეფოს დამოუკიდებლობის მოპოებას, პირველად უნდა იმაზედ ეფიქრნა, რომ სხვა ქართველი მეფე-მთავრები მიემხრო და მათის დახმარებით მთელის სა-

³⁷) H. d. Géor., I. II, l. I, გვ. 462.

ქართველოს დამოუკიდებლობა მოეპოვებინა. საუბედუროდ, სვიმონ მეფეს არ შეეძლო ეთავა ამისთანა დიდი საქმე. სვიმონი იყო მხოლოდ მამაცი და გამბედავი მეომარი. წინასწარ-მოფიქრებით, აწონ დაწონით და მოთმინებით მან არ იცოდა მოქმედება. სიძულილი მტრისა აღეწვებდა და იზიდავდა პირდაპირ შურის საძიებლად. დაურიდებლად იცოდა მტერთან შებმა. გახდებოდა რასმე—კარგი იყო, არადა, უკან ბრუნდებოდა იმ განზრახვით, რომ კვლავ გადაეხადა სამაგიერო. სვიმონი არ ზოგავდა არც თავის თავს, არც თავის ყმებს. ამაში მას ხელს უწყობდა ის ურიგო ჩვეულება—თრიაქის სმა, რომელსაც სპარსეთში მიეჩვია. თავხედურის გამბედაობისთვის სპარსები გიჟს სვიმონს ეძახდენ.

ამისთანა თვისების გამო სვიმონს ვერ შეეძლო მიემხრო და შეეკავშირებინა ერთის აზრით ყველა საქართველოს მაშინდელი მეფეები და მთავრები. კახეთის მეფე ალექსანდრე, პირიქით, გადამტყრებული იყო სვიმონზე და ყოველს ღონისძიებას ხმარობდა, ევნო მისთვის თავ-დასხმით თუ ყაენთან დაბეზღებით. მტრების მოსაგერებლად ალექსანდრე სულ სხვანაირს პოლიტიკას ადგა, მორჩილებას უცხადებდა სპარსელებსაც და ოსმალებსაც, რომ აეცილებინა მათი შესევა კახეთში. ამას გარდა, ალექსანდრეს საიდუმლოდ ჰქონდა მოლაპარაკება რუსეთის ხელმწი-

ფესთან მფარველობის შესახებ და თავ-და-პირველად დიდი იმედიც ჰქონდა შემწეობისა.

იმერ-საქართველოს სამეფო და სამთავროები სულ სხვა სურათს წარმოადგენდნენ. მეფე და მთავრები დაუცხრომელს ქიშპობასა და დავიდარაბაში იყვნენ. წვრილმანის ანგარიშებისათვის დავიწყებული ჰქონდათ უდიდესი საგანი—დამოუკიდებლობის დაცვა ოსმალთაგან, რომლებიც თავის საბრძანებლად სახავდნენ მთელს იმიერ-საქართველოს. ქართლის მესამე მოსაზღვრე ქართველების სამთავრო—სამცხე—ხომ უფრო უარსესს მდგომარეობაში იყო. ოსმალები, სიახლოვისა გამო, აქ უფრო ფეხ-მოკიდებულნი იყვნენ ზე მათ ისე ჰყავდათ გადაბირებული თავად-აზნაურობის ერთი ნაწილი, რომ თვით სამცხის დიდებულები იწვევდნენ ოსმალთ თავიანთ ათაბაგების წინააღმდეგ.

სვიმონი თავის პირველს ტყვეობამდე შეურიგებელი მტერი იყო სპარსელებისა, ვიდრე ისინი და მათგან გამეფებული მისი ძმა დავითი მტრობდნენ მას. ხოლო როცა სპარსეთითგან დაბრუნდა და ქართლი ოსმალებმა დაიჭირეს, შეიქნა დაუცხრომელი მტერი ოსმალებისა და ერთგული მომხრე სპარსელებისა. სვიმონი სპარსეთის შაჰს ერთგულობის ნიშნად უგზავნიდა ყოველს წელს შვიდ-შვიდს ტყვეს, რომელთა სასყიდლად შემოიღო ახალი გადასახადი კომლზე თითო მარჩილი. სვიმონი სპარსეთის ერთგული დარჩა

1688 წლის შემდეგაც კი, როდესაც სპარსელებს და ოსმალებს შუა დადებული ზავის ძალით მთელი საქართველო ოსმალეთა დაიჩემა.

ამ ზავის შემდეგ მშვენიერი შემთხვევა ჰქონდათ ქართველს მეფეებს და მთავრებს, შეერთებულაყვენ და გამკლავებოდნ ოსმალეთს სრულის დამოკიდებულობის შესაძენად. სპარსეთი ამ შემთხვევაში, თუ ხელს არ მიუწყობდა, ხომ არ დაუშლიდა თავის მოქიშვე ოსმალების უღლითგან გათავისუფლებას. მაგრამ ვერ გამოიყენეს ქართველმა მეფე-მთავრებმა ეს კარგი დრო და შემთხვევა. სვიმონმა, პირ-იქით, ერთობისა და სიყვარულის ჩამოგდების მაგიერ, მაშინ მოინდომა იმერეთის მეფე ლევანისთვის გადაეხადა სამაგიერო იმისი, რაც ახსოვდა იმის მამის გიორგი მეფისაგან, რომელმაც ოსმალების თხოვნით გამოილაშქრა ქართლზედ. სვიმონმა გაილაშქრა იმერეთს და კიდევ დაიპყრო ეს ქვეყანა. უარესის დროს არჩევა აღარ შეიძლებოდა სვიმონ მეფისაგან იმერეთის დაპყრობისათვის. ამ დაპყრობას იმას არ უყაბულებდნ მაშინ არც ოსმალები, რომელთაც მის სამეფოშივე ეჭირათ ყველა გამოჩენილი ციხეები, არც დანარჩენი ქართველი მეფე-მთავრები, რომელთაც უნდა შეშურებოდათ სვიმონის გაძლიერება. ამიტომაც სვიმონის გალაშქრებამ ამაოდ ჩაიარა და იმერეთში ისევ მალე გამეფდა უწინდელი მეფე.

ქართველო ისევ დანაწილებულ-დაკნინებული დარჩა
 და სვიმონიც ბოლოს შეიქნა სხვერპლი თავის მო-
 უსაზრებლობისა ღ მეტის-მეტად გაუფრთხილებელის,
 თავხეულის გამბედაობისა.

